

Η ΖΩΗ ΣΤΑ ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μιχάλης Σταφυλάς, συγγραφέας
Διευθυντής του περιοδικού «Πνευματική Ζωή»

Είναι σημαντικό, μπορεί και συμβολικό, το γεγονός ότι το Συνέδριο γίνεται στην Ευρυτανία. Δηλαδή σε μια περιοχή, που μέχρι πρόσφατα, οι δυο ειδικότητες που έχουν σχέση με το παιδί, και την υγεία του, δηλαδή οι μαιευτήρες και οι παιδίατροι ήταν ανύπαρκτοι.

Τα παιδιά βγαίνουν στον κόσμο με τη φροντίδα κάποιων ηλικιωμένων γυναικών, που προσέτρεχαν στην επίτοκο με μόνα βοήθημα, την κάποια εμπειρία τους και την εικόνα της Παναγίας της βρεφοκρατούσας.

Η έξοδος λοιπόν προς τη ζωή των παιδιών στα χωριά, αν σκεφτούμε σήμερα το πόσο μεγάλη προσοχή δίνεται στις κλινικές για καθαριότητα και φαρμακευτικά υλικά, με τους γιατρούς πάντα δίπλα, μπορούμε να πούμε πως κάθε γεννητούρι ήταν και ένα μικρό θαύμα.

Η έκφραση άλλωστε που ακούγεται, ακόμα και σήμερα, είναι χαρακτηριστική «Έδωσε ο θεός και βγήκε το παιδί». Αυτό δείχνει, πως όλοι ξέρανε, ότι η γέννηση είχε το ρίσκο της, για το νεογνό ή για τη μάνα. Είναι μεγάλος ο αριθμός των γυναικών που πέθαναν από αιμορραγία και επίσης μεγάλος ο αριθμός αυτών που προσπάθησαν να φέρουν τα παιδιά τους στον κόσμο —ολομόναχες.

Η μετακίνηση εγκυμονούσας, από κάποιο χωριό, προς το Καρπενήσι —που υπήρχε γιατρός δια πάσαν νόσον, είχε ποικίλες και ανυπέρβλητες δυσκολίες ανάμεσα στις οποίες και οικονομικές,

Μια περίπτωση τέτοιας μετακίνησης είχαμε το Φλεβάρη του 1877 όταν η γυναίκα του δάσκαλου της Γρανίτσας Λάμπρου Παπαντωνίου, μετά από περιπετειώδες ταξίδι κοντά δυο ημερών καβάλα σε μουλάρι, έφτασε στο Καρπενήσι γέννησε το Ζαχαρία —και ξαναγύρισε με τον ίδιο τρόπο αλλά και με το μωρό επικινδύνως στην αγκαλιά. Όσο για τη φροντίδα των παιδιών που ξεκίναγαν μπουσουλώντας την πορεία της ζωής τους χωρίς παιδιατρική ή άλλη φροντίδα, τα ίδια και χειρότερα. Μεγάλωναν κάτω από απιθάνως άσχημες συνθήκες, αντιμετωπίζοντας και τις παιδικές ασθένειες με ματζούνια και προσευχές.

Ενας ευρυτάνας αρχιτέκτονας και λογοτέχνης ο Πάνος Τζελέπης διάσημος στους ευρωπαϊκούς και καλλιτεχνικούς κυκλους της Ευρώπης όπου έζησε εκεί για πολλά χρόνια, αλλά ελάχιστα γνωστός στον τόπο μας, στο ποίημά του «Νανούρισμα» παρουσιάζει μια μάνα που μιλάει στο μωρό της:

Ποτέ μου δε σ' αντίκρισα χαρούμενο, θρεμένο
Σαν φυλλαράκι ήσουνα φτωχό και χλωμιασμένο
Αχ τι καημός να σε θωρώ, να ψάχνεις στο βυζί μου
Και να μη βρίσκεις πια χυμό απ' το ρικνό κορμί μου
Να μπόραγα να σου δίνω το αίμα απ' την καρδιά μου

Δεν αντέχω στο πειρασμό. Θα θυμηθώ λίγους στίχους από την ποιητική μου σύνθεση «Ευρυτανία» που κυκλοφόρησε ακριβώς πριν 50 χρόνια. Εκφράζουν μια εποχή όπου η Ευρυτανία — ...παρήγαγε -όπως έλεγε ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου- «Πέτρα, στέρηση και εγκαρτέρηση.»

Εδώ οι άνθρωποι
Είναι φτωχοί και περήφανοι
Δε ζητιανεύουν
Παρά το δικαίωμά τους στη ζωή
Μπροστά σε κρύες καρδιές
Που σφίγγουν με θέρμη
Το πορτοφόλι τους

Εδώ μια φτωχιά μάνα
Δίνει στα παιδιά της
Λίγο γάλα και πολύ αίμα
Απ' το στραγγισμένο της στήθος
Την έχουν κλείσει έξω απ' την πόρτα του αιώνα
Και προσπαθεί να μπει
Από μια κρυφή πορτούλα στο μέγαρό του
Αν και της πρόποννε τιμές
απ' τις μαρμαρένιες σκάλες

Εδώ είναι μια μάνα
Που αγωνίζεται για όλα τα παιδιά
του κόσμου

Αν θελήσουμε να προσδιορίσουμε ανθρωπογεωγραφικά τον ευρυτανικό χώρο, θα προσφύγουμε στον Βασίλη Ρώτα που στο ποίημά του «Ευρυτανία» λέει:

Εμείς εδώ πορεύουμε, μακριά απ' τον κόσμο
σαν να την κλέψαμε τη ζωή μας
Σαν να μας έχει εδώ η πατρίδα απορριμμένους
για να κρατάμε τα βουνά, μην τα σηκώνουν οι ανέμοι
και ν' αλωνίζουμε τα χιόνια για να λιώνουν...

Μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον και με ανάλογες συνθήκες μεγάλωναν τα παιδιά. Και πώς να θεμελιωθεί ο ψυχικός τους κόσμος, να επιβεβαιώσουν τη δική τους ύπαρξη και ν' αποκτήσουν συνείδηση του Εγώ. Κλείνουν μέσα τους μια σοβούσα απροσδιοριστων διεκδικήσεων «επανάσταση» και νοιώθουν σαν να βρίσκονται σε μια αόρατη φυλακή, μακριά από τις απολαύσεις της ζωής...

Απ' την άλλη μεριά κι ο γονιός που νοιώθει το παιδί του, μα λίγα πράγματα μπορεί να του προσφέρει κι ως ένα σημείο-ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του- μπορεί να νοιώσει τις ανάγκες του.

Ο ευρυτάνας ποιητής που έζησε μεταξύ Παρισίων και Ενωμένων Πολιτειών Θόδωρος Σκουρλής προσωποποιεί, στο ποιημά του «Το παιδί» την ψυχολογία των δυο αυτών παραγόντων. Του πατέρα που δε μπορεί να του προσφέρει αυτά που ήθελε και του παιδιού που νοιώθει να καταπιέζεται. Και λέει το ποίημα :

Μες την ψυχη μου κλείνω ένα παιδί
 Παιδί ζωηρό, παιδί χαριτωμένο
 Μα το παιδεύσει τόσο η φυλακή
 Κι είναι θλιμένο
 Κάποτε ορμαει τα σιδερα να σπάσει
 Να βγει στους δρόμους που η ζωή κυλα
 Θέλει να παίξει, να γελάσει
 με τα καλά
 Μα δε μπορεί και πέφτει πληγωμένο
 Κάθε προσπάθειά του περιττή
 Και το παιδί μαραινεται θλιμένο
 Στη φυλακή

Κι έρχεται ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου κι αυτό το θλιμένο, φυλακισμένο χωριανάκι του το ανεβάζει στα Ψηλά Βουνά, της πατρίδας και του δίνει τη χαρά της ζωής μέσα από τη συντροφικότητα και τη δημιουργία μιας παιδικής κοινότητας όπου θα έχει όλη την ευθύνη της δικής του ζωής αλλά και των άλλων. Έτσι συγκροτείται ο ψυχικός του κόσμος και αναδύεται κοινωνικοποιημένη η συνείδησή του. Του δίνει μια θέση στο κοινωνικό γίγνεσθαι και το ανεβάζει στη συνείδηση ενός ευρύτατου αναγνωστικού κοινού. Αυτά τα παιδιά που ζούνε στις σελίδες των «Ψηλών Βουνών» γίνονται πρωτοπόροι της οικολογίας και φανατικοί υπερασπιστές των αγαθών του περιβάλλοντος. Μοιρασμένη λύπη, μισή λύπη, μοιρασμένη χαρά διπλή χαρά. Πριν οι παιδαγωγοί καθιερώσουν τις σχολικές κοινότητες και τις παιδικές χαρές, ο Παπαντωνίου τους πρόλαβε, πριν από το 1917, κανοντας πράξη την ανάγκη τόνωσης του ηθικού των παιδιών – που θ' αποτελέσουν την αυριανή κοινωνία. Τους μπάζει στον κόσμο των πλασμάτων και στον κόσμο των πνευμάτων. Στη φύση και στη σκέψη.

Οι μικροί ταξιδιώτες που ανεβαινουν στο βουνό, για να μείνουν ένα-δυο μήνες το καλοκαίρι, νοιώθουν δυναμωμένο τον ψυχικό τους κόσμο, αφού τα πάντα θα εξαρτηθούν από τις δικές τους ενέργειες και τις δικές τους αποφάσεις. Νοιώθουν πως είναι κάτι, και μέσα τους γεννιέται η επιθυμία όλοένα να ανεβαίνουν ψηλότερα ολοένα να κυττάζουν μακρύτερα.

Ο δάσκαλος τους είπε: «Θα μάθετε τόσα πράγματα μόνοι σας που ούτε το βιβλίο, ούτε εγώ μπορώ να σας πω»

Έτσι πλάθεται ο καινούργιος κόσμος, έτσι επικρατούν οι νέες ιδέες. Με την αδερφοσύνη και με τη γνώση.

Η ποιμενική και η αγροτική ζωή, τα ήθη, τα έθιμα, η ψυχογραφία των ανθρώπων. Ακόμα και με τα ελαττώματά τους που επισημαίνονται τόσο συγκλονιστικά με την «κατάρτα του πεύκου». Οι μικροί συνειδητοποιούν πως δεν είναι δύσκολο το κακό να γυρίσει και σ' εκείνον που το προκάλεσε. Όπως ο εμπρηστής του πεύκου που μη μπορώντας να βρει σκιά στο λιοπύρι κοντεψε να πεθάνει. Μεγάλο διδάγμα για μικρούς και μεγάλους. Παραλληλα βασικά στοιχεία της κοινωνικής ζωής όπως η αμοιβαία αγάπη, το θάρρος, και η ήρεμη αντιμετώπιση των δύσκολων θεμάτων που ανακύπτουν δίνονται με τέτοιο επαγωγό τρόπο που οικοδομούν αλλά και ξυπνούν συνειδήσεις. Στα «Ψηλά βουνά» βαθυνε, ψήλωσε και δυνάμωσε η αυτοπεποίθηση των παιδιών, αφού με την εκεί συμβίωσή τους συνειδητοποίησαν πως από αυτά εξαρτάται η αυριανή κοινωνία που για να γίνει καλλίτερη πρέπει και οι πολίτες να γίνουν καλλίτεροι...

Ο Μεγάλος εκείνος δημοσιογράφος και κοινωνικός παράγοντας, Βλάσης Γαβριηλίδης διαβάζοντας τα «Ψηλά Βουνά» σαν σχολικό βιβλίο έγραψε : Εις τα «Ψηλά Βουνά» έχομεν μίαν δημοκρατίαν χωρίς ελέω θεού βασιλείς, χωρίς ελέω πουγγίου δυνάστας τραπεζίτας, τοκογλύφους, χρηματιστάς. Το κοινό συμφέρον ο στυλοβάτης,,,,, Τα «Ψηλά βουνά» αποτελούν την μεγάλην εκπαιδευτικήν μας επανάστασιν. Δεν είναι μόνον παιδαγωγικόν βιβλίον, αλλά και λογογραφικόν αριστούργημα.»

Ο Κωστής Παλαμάς, δημοτικιστής και υπερασπιστής της Εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, όταν το βιβλίο μπήκε στα σχολεία σαν Αναγνωστικό Τριτης Δημοτικού, γοητευμένος από το κείμενο αλλά –προπαντός– από τον παιδαγωγικό στόχο των «Ψηλών Βουνών» δήλωσε : «Συγχαίρω το Κράτος διότι μας έδωκεν έν μικρόν (μικρόν τάχα;) αριστούργημα»

Ο Καθηγητής Πανεπιστημίου και συγγραφέας Στέλιος Σπεράντζας επσήμανε πως «Τα Ψηλά βουνά» είναι από τα βιβλία που ξυπνούν. τους λαούς και τους κανουν μεγάλους... Όλα στο βιβλίο είναι ελληνικά Φύση, ζωή, ήθη, έθιμα.»

Και ο Σπεράντζας, μαζί με άλλους σημαντικούς πνευματικούς ανθρώπους εκείνου του καιρού καταγγείλανε πως «Βρέθηκε μια Επιτροπή το 1920 μετά την εκλογική αποτυχία του Βενιζέλου που τόλμησε να το χαρακτηρίσει «εγκληματικό, ανήθικο, ταπεινό, αγοραίο και το συγγραφέα του διαφθορέα Καταργεί τη θρησκεία και διδάσκει την αθεΐα, διαλύει την οικογένεια» Και το κάψανε στην Πλατεία Συντάγματος. Αλλά οι φλόγες φώτισαν τα σκοτάδια της συντήρησης και δεν άργησε πολύ να ξαναπάρει το βιβλίο αυτό τη θέση του στο χώρο των παιδαγωγικά άψογων έργων της Ελληνικής Λογοτεχνίας.

Τι να πούμε.; Η ανασκευή των συκοφαντιών βρίσκεται στο ίδιο το βιβλίο. Σελίδες όπως αυτές που είναι σχετικές με το « Μοναστήρι», τον «Εσπερινό», το «Απόδειπνο», τη «Η Λειτουργία» εκφράζουν το θείο λόγο –κατανοητόν ως την ουσία του από τα παιδιά του Δημοτικού για τα οποία γράφτηκε. Παράλληλα όμως είναι και ένα λογοτεχνικό βιβλίο άψογης γραφής.

Όσο για τη διάλυση της οικογένειας, που το κατηγορήσαν αγράμματοι φωτοσβέστες, φαίνεται πως οι κατήγοροί του διαβάζουν ανάποδα. Στα «Ψηλά Βουνά» τα παιδιά παίρνουν ακριβώς το πρώτο και βασικό μάθημα για το ρόλο της οικογένειας. Όλα τα μέλη της έχουν τις, ανάλογες με την ηλικία τους και τις δυνατότητές τους, ευθύνες για τη ζωή όλων

Πρέπει συνεπώς να δούμε πώς έβλεπε την οικογένεια ο Παπαντωνίου μέσα στην οποία το παιδί μεγάλωνε και θεμελιώνει τη σκέψη του. Παρά το γεγονός ότι δεν έκαμε δική του οικογένεια, μελέτησε το θεσμό της και πραγματικά αγανακτούσε όταν άκουγε την ιδιότυπη πρόσθεση των μελών της «Δυο πιδιά κι ένα κορίτς»

Ο βασικός ρόλος της οικογένειας. Αυτός ο μικρός αυτοτελής κόσμος, αυτή η μικρή ομάδα ανθρώπων που τη συνδέουν δεσμοί αίματος.

Με τίποτα δεν μπορεί να αντικατασταθεί στην εκπλήρωση της αποστολής της. Κανένα ιδανικό, κανένα παθος, κανένα σύμβολο δεν έχει τη δύναμη να κάμει την καρδιά του ανθρώπου να σκιρτήσει από χαρά και ευτυχία όσο η οικογένεια.

Με την πάροδο του χρόνου οι αναμνήσεις της οικογενειακής ζωής, αποκτούν πολύ μεγαλύτερη αξία, γίνονται πιο έντονες και συντελούν πολύ στην γαλήνη της γεροντικής ηλικίας καθώς τότε οι αναμνήσεις ολοένα και ξαναζωντανεύουν. Αλλωστε σαν βασικό κύτταρο της ευρύτερης κοινωνίας είναι η εγγύηση για την κανονική και ειρηνική ευημερία των ανθρώπων.

Μέσα στην οικογένεια το παιδί διαπαιδαγωγείται δημοκρατικά. Μάθαίνει να πειθαρχεί, αλλά μαθαίνει και ν' αγαπά. Οι κλίμακες της αγάπης μέσα στην οικογένεια διαβαθμίζονται. Τα αισθήματα, εμπιστοσύνης, σεβασμού, ευθύνης, υπακοής (όταν χρειαστεί), ευθύτητας και απλότητας καρποφορούν στη θερμή ατμόσφαιρα της οικογένειας.

Οι ίδιοι οι γονείς πρέπει να είναι πλούσιοι σε ευγενή αισθήματα, πλούσιοι σε θέληση και κρίση. Τότε οι ιδιότητες αυτές αντανakλονται στα παιδιά και τα φωτίζουν και τα θερμαίνουν..... Πριν αρχίσουμε τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών μας η επιτυχία μας θα εξαρτηθεί από την τελειοποίηση του εαυτού μας.

Προσωπικά πιστεύω πως οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται είναι διαφορετικοί στον καθένα γι' αυτό και η τελειοποίηση δεν εξαρτάται μόνο από την επιμέρους μόρφωση του γονιού, αλλά κι από τον συναισθηματικό κόσμο με τον οποίο τον όπλισε η ίδια φύση όταν έβγαине στη ζωή.

Κανένα σχολείο δεν μπορεί να συγκριθεί με την αξία της οικογένειας. Αλλωστε αυτή ουσιαστικά είναι το πρώτο σχολείο. Η φυσική, διανοητική, κοινωνική και πνευματική ζωή του παιδιού απ' αυτό ξεκινάει.

Και δεν είναι μόνο για τα παιδιά. Κατά κάποιον τρόπο εκπαιδεύονται και οι γονείς για ν' αντιμετωπίζουν, όποτε χρειαστεί, τη νεανική παραβατικότητα. Οι κινδυνοί ελλοχεύουν και μάλιστα όταν η αλογιστή τεχνολογία εκτοπίζει τον παράγοντα άνθρωπο.

Τα παιδιά της πένας του Παπαντωνίου που δημιούργησαν τη μικρή θερινή κοινωνία στα κορφοβούνια της Ευρυτανίας, έμαθαν ν' αγαπάνε το περιβάλλον, (αυτό που εμείς οι μεγάλοι το μολύνουμε συνεχώς υποκρινόμενοι πως το προστατεύουμε) και έμαθαν πως οι κοινωνίες στηρίζονται στη απλή, λαϊκή φιλοσοφία. Τόνα χέρι να νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο. Η αγάπη στην πιο ανθρώπινη έκφρασή της.

Γι' αυτό τα «Ψηλά Βουνά» και σήμερα είναι επίκαιρα. Προπαντός σήμερα που όλες οι αξίες έχουν ανατραπεί, η Παιδεία δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των καιρών και οι ιδέες που καρποφορούν σ' ένα άγονο έδαφος δεν είναι συνεπείς με την πραγματικότητα.